

FRITT VALG
10-årsatsingen for likestilling på Sørlandet

Integrert arbeid med likestilling i grunnskolen

PEDAGOGISK
verktøy
FOR LIKESTILLING

Integrert arbeid med likestilling i grunnskolen

For å få til arbeid med likestilling i skolen er det nødvendig at arbeidet blir integrert i skolens virksomhet. Skolens ansatte og rektor må involveres og ansvarliggjøres i tillegg til at arbeidet er forankret på administrativt nivå i kommunen.

Skolene må forholde seg til nasjonale planer for skolen. Arbeidet må derfor integreres med målene i Kunnskapsløftet, og de lokale fagplanene må inneholde konkretiseringer av dette arbeidet. For å gi arbeidet retning er det viktig at de indikatorer som presenteres under hvert tiltak blir egendefinert, og konkretisert i forhold til skolens tidsperspektiv i arbeidet. Still dere spørsmålene: «Hvor mange skal...?, hvor ofte skal vi/det...?, hvor stor andel...?, og når forventer vi at...?»

Som et eksempel har Lindesnes ungdomsskole i sin plan definert at arbeidet med Fritt Valg er delt i kunnskap, sosialpedagogisk arbeid og praktiske erfaringer. Fritt Valg-arbeidet er knyttet til rådgivningsverktøyene «Mot og selvfølelse» «Rollemodellfilmene» og «Min plan». De har også definert tre elevgrupper hvor tiltak er tilpasset disse gruppene. Gruppe 1 er alle elever, gruppe 2 er elever som kjennetegnes av stort fravær, helsevansker og er umotivert for skolen. Gruppe 3 er elever som er bevisste og selvstendige. Lindesnes ungdomsskoles plan for likestillingsarbeid presenteres nærmere i et eget hefte, og kan utgjøre en modell for likestillingsarbeid i skolen.

Dette kapittelet presenterer aktuelle mål i Kunnskapsløftet som kan knyttes til likestillingsarbeid og arbeid med sosiale normer og roller knyttet til sosialt kjønn. Hensikten er at slikt arbeid blir en integrert del av skolens virke og mandat, og ikke bare oppleves som noe utenpåklisset, eller nok et løsrevet tilleggs-mandat.

Likestillingsrelaterte mål i Kunnskapsløftet

Samfunnsfag 4. trinn

Føremålet med samfunnsfaget er å medverke til forståing av og oppslutning om grunnleggjande menneskerettar, demokratiske verdiar og likestilling og til aktivt medborgarskap og demokratisk deltaking.

Samfunnskunnskap 4. trinn

- samtale om oppgåvene til familien og om variasjonar i familieformer, inkludert åleineforsørgjarfamiliar, storfamiliar, familiar der dei føresette har same kjønn, og familiar med fleire sett føresette
- gje døme på ulike forventningar til gutar og jenter og drøfte korleis forventningane kan opplevast
- beskrive pengebruken til jenter og gutar og samtale om forhold som påverkar forbruk
- lage ei oversikt over normer som regulerer forholdet mellom menneske og samtale om konsekvensar ved å bryte normene
- utforme og praktisere reglar for samspel med andre og vere med og ta demokratiske avgjersler i skulesamfunnet
- samtale om toleranse og om korleis møte mellom ulike kulturar kan vere både gjevande og konfliktfylte
- drøfte oppfatningar av rettferd

Historie 4. trinn

- skape forteljingar om menneske i fortida og snakke om skilnader og likskapar før og no
- fortelje om sin eigen familie for ein til to menneskealdrar sidan, og om korleis levevis og levekår har endra seg

Geografi 4. trinn

- samanlikne liv og virke i Noreg og i nokre andre land

RLE - filosofi og etikk 4. trinn

- samtale om familieskikker i hverdag og høytid på tvers av religioner og livssyn
- føre en enkel dialog om samvittighet, etiske leveregler og verdier
- gjengi gjensidighetsregelen og vise evne til å gjøre bruk av den i praksis

- samtale om respekt og toleranse og motvirke mobbing i praksis
- bruke FNs barnekonvensjon for å forstå barns rettigheter og likeverd og kunne finne eksempler i mediene og ved bruk av Internett

Naturfag – kropp og helse 4. trinn

- observere og beskrive hvordan kroppen reagerer i ulike situasjoner
- samtale om ulike følelsesmessige opplevelser og reaksjoner og sammenhengen mellom fysisk og psykisk helse

Norsk - 4. trinn

- Forklare hvordan man gjennom språk kan krenke andre

Samfunnsfag 7. trinn

Føremålet med samfunnsfaget er å medverke til forståing av og oppslutning om grunnleggjande menneskerettar, demokratiske verdiar og likestilling og til aktivt medborgarskap og demokratisk deltaking.

Samfunnskunnskap 7. trinn

- samtale om variasjon i seksuell orientering i tilknytning til kjærleik, samliv og familie
- beskrive roller i sin eigen kvardag og undersøkje kva forventningar som knyter seg til desse rollene
- gjere greie for kva eit samfunn er, og reflektere over kvifor menneske søker saman i samfunn
- forklare skilnader mellom å leve i eit demokrati og i eit samfunn utan demokrati, og gjere greie for dei viktigaste maktinstitusjonane i Noreg
- samtale om kva vi meiner med identitet og kultur, kjenne att kulturelle symbol og lage ein visuell presentasjon av dei

Geografi 7. trinn

- forklare **samanhengar** mellom naturressursar, **næringar**, **busetnad** og **levevis**

Historie 7. trinn

- presentere historiske hendingar gjennom å lage to forteljingar om same hendinga, sett frå ulike ståstader
- skape forteljingar om menneske i fortida og bruke dei til å vise korleis menneske tenkjer og handlar ut frå samfunnet dei lever i

RLE – filosofi og etikk 7. trinn

- forklare hva filosofi og etikk er
- samtale om aktuelle filosofiske og etiske spørsmål og diskutere utfordringer knyttet til temaene fattig og rik, krig og fred, natur og miljø, IKT og samfunn
- samtale om etikk i forbindelse med ulike familieformer, forholdet mellom kjønnene, ulik kjønnsidentitet og forholdet mellom generasjonene
- samtale om etniske, religiøse og livssynsmessige minoriteter i Norge og reflektere over utfordringer knyttet til det flerkulturelle samfunnet
- samtale om filosofi, religion og livssyn som grunnlag for etisk tenkning og kunne drøfte noen moralske forbilder fra fortid og nåtid
- diskutere rasisme og hvordan antirasistisk arbeid kan forebygge rasisme
- forklare viktige deler av FNs verdenserklæring om menneskerettigheter og samtale om betydningen av dem

Naturfag – kropp og helse 7. trinn

- forklare hva som skjer under puberteten og samtale om ulik kjønnsidentitet og variasjon i seksuell orientering

Norsk – 7. trinn

- Drøfte hvordan språk kan uttrykke og skape holdninger til enkeltindivider og grupper av mennesker

Samfunnsfag 10. trinn

Historie

- finne døme på hendingar som har vore med på å forme dagens Noreg, og reflektere over korleis samfunnet kunne ha vorte dersom desse hendingane hadde utvikla seg annleis
- presentere ei historisk hending med utgangspunkt i ulike ideologiar
- skape forteljingar om menneske i fortida, og slik vise korleis rammer og verdier i samfunnet påverkar tankar og handlingar
- søkje etter og velje ut kjelder, vurdere dei kritisk og vise korleis ulike kjelder kan framstille historia ulikt
- drøfte menneskeverd, rasisme og diskriminering i eit historisk og notidig perspektiv med elevar frå andre skular ved å bruke digitale kommunikasjonsverktøy
- presentere viktige utviklingstrekk i norsk historie på 1800-talet og første halvdel av 1900-talet, og forklare korleis dei peikar fram mot samfunnet i dag
- forklare framveksten av velferdsstaten og beskrive trekk ved det moderne Noreg
- forklare teknologiske og samfunnsmessige endringar som følgde av den industrielle revolusjonen

- drøfte idear og krefter som førte til den amerikanske fridomskampen og den franske revolusjonen, og følgjer som dette fekk for den demokratiske utviklinga i Noreg
- drøfte viktige omveltingar i samfunnet i nyare tid, og reflektere over korleis dagens samfunn opnar for nye omveltingar

Geografi

- gjere greie for storleik, struktur og vekst i befolkningar og drøfte befolkningsutvikling og flytting i nyare tid, inkludert urbanisering
- forklare og drøfte variasjonar i levekår i ulike delar av verda og samanlikne og vurdere dei store skilnadene mellom fattige og rike
- drøfte premisser for ei berekraftig utvikling

Samfunnskunnskap

- planleggje, gjennomføre og presentere problemorienterte samfunnsfaglege undersøkingar og vurdere arbeidsprosessen og resultata
- finne fram til og presentere aktuelle samfunnsspørsmål, skilje mellom meiningar og fakta, formulere argument og drøfte spørsmåla
- drøfte forholdet mellom kjærleik og seksualitet i lys av kulturelle normer
- beskrive korleis forbruksmønsteret har utvikla seg i Noreg og gjere greie for rettane til forbrukarane
- forklare kva haldningar og fordommar er og drøfte moglegheiter og utfordringar i fleirkulturelle samfunn
- utforske kva som krevjast for at samfunn skal kunne halde fram å eksistere og samanlikne to eller fleire samfunn
- gjere greie for politiske institusjonar i Noreg og samanlikne dei med institusjonar i andre land
- gje døme på og drøfte demokrati som styreform, gjere greie for politisk innverknad og maktfordeling i Noreg og bruke digitale kanalar for utøving av demokrati
- diskutere årsaker til og følgjer av kriminalitet, og forklare korleis rettsstaten fungerer ut frå korleis eit aktuelt lovbrøt er behandla
- forklare kvifor kultur ikkje er medfødd, og gjere greie for og analysere kulturelle variasjonar
- beskrive hovudtrekk i norsk økonomi og korleis vår økonomi heng saman med den globale økonomien
- gjere greie for grunnleggjande menneskerettar og drøfte verdien av at dei blir respekterte

Elevrådsarbeid 10. trinn

Selvstendighet og samarbeid

- gi eksempler på og diskutere forskjeller mellom beskrivelser og vurderinger
- diskutere begrepene toleranse og kompromiss
- ta personlig standpunkt, fremme og argumentere for en sak og lage et debattinnlegg

- gjøre rede for begrepet gruppepress og ulike gruppeprosesser og drøfte hva god møtekultur er
- planlegge og gjennomføre møter og ta ansvar for ulike grupperoller
- drøfte og praktisere metoder for konflikthåndtering

Medvirkning

- gjøre rede for barn og unges plikter og rettigheter i samfunnet
- drøfte innholdet i begrepene samarbeid, medvirkning og demokrati
- diskutere hva det innebærer å representere andre som tillitsvalgt i elevgruppen, elevråd og i ulike utvalg
- drøfte elevrådets oppgaver, diskutere valgordning og delta i beslutnings- og valgprosesser
- diskutere hva det innebærer å vise lojalitet for flertallsvedtak og respekt for mindretallet
- ta opp og legge fram saker som angår elevene i ulike organer i og utenfor skolen
- kartlegge, gjennomføre og vurdere konkrete tiltak for å skape et inkluderende og læringsfremmende miljø

Naturfag – kropp og helse 10. trinn

- drøfte problemstillinger knyttet til seksualitet, ulik seksuell orientering, prevensjon, abort og seksuelt overførbare infeksjoner

RLE – filosofi og etikk 10. trinn

- reflektere over filosofiske temaer knyttet til identitet og livstolkning, natur og kultur, liv og død, rett og galt
- gjøre rede for begrepene etikk og moral og bruke etisk analyse med utgangspunkt i grunnleggende etiske tenkemåter
- føre dialog med andre om sammenhenger mellom etikk, religioner og livssyn
- drøfte etiske spørsmål knyttet til menneskeverd og menneskerettigheter, likeverd og likestilling, blant annet ved å ta utgangspunkt i kjente forbilder
- drøfte verdivalg og aktuelle temaer i samfunnet lokalt og globalt: sosialt og økologisk ansvar, teknologiske utfordringer, fredsarbeid og demokrati
- reflektere over etiske spørsmål knyttet til mellommenneskelige relasjoner, familie og venner, samliv, heterofili og homofili, ungdomskultur og kroppskultur
- reflektere over forholdet mellom religion, livssyn og vitenskap
- vise respekt for menneskers tros- og livssynsoppfatninger, ritualer, hellige gjenstander og steder

Norsk 10. trinn

Muntlige tekster

- uttrykke egne meninger i diskusjoner og vurdere hva som er saklig argumentasjon
- drøfte hvordan språkbruk kan virke diskriminerende og trakasserende

Skriftlige tekster

- lese og skrive tekster i ulike sjangere, både skjønnlitterære og sakspregede på bokmål og nynorsk: artikkel, diskusjonsinnlegg, formelt brev, novelle, fortelling, dikt, dramatekst og kåseri
- gjenkjenne ulike måter å argumentere på i tekster
- formidle muntlig og skriftlig egne leseerfaringer og leseopplevelser basert på tolkning og refleksjon
- gjenkjenne de språklige virkemidlene humor, ironi, kontraster og sammenligninger, symboler og språklige bilder og bruke dem i egne tekster
- bruke tekster hentet fra bibliotek, Internett og massemedier på en kritisk måte, drøfte tekstene og referere til benyttede kilder

Sammensatte tekster

- vurdere estetiske virkemidler i sammensatte tekster hentet fra informasjons- og underholdningsmedier, reklame og kunst og reflektere over hvordan vi påvirkes av lyd, språk og bilder

Språk og kultur

- presentere viktige temaer og uttrykksmåter i sentrale samtidstekster og sammenligne dem med framstillinger i klassiske verk fra norsk litteraturarv: kjærlighet og kjønnsroller, helt og antihelt, virkelighet og fantasi, makt og motmakt, løgn og sannhet, oppbrudd og ansvar

Fordypning norsk 10. trinn

Utforsking av språk og tekst

- planlegge, gjennomføre og presentere en undersøkelse av hvordan barn og unge bruker språk i eget nærmiljø og hvordan språk brukes ulikt av ulike aldersgrupper
- presentere ordspråk og billedlige uttrykk på norsk og sammenlikne med andre språk, og samtale om hvordan slike uttrykk kan representere ulike tenkemåter
- gjøre rede for språklige virkemidler i moderne kommunikasjonsformer og bruke disse i egen tekstproduksjon
- eksperimentere med ulike skriftlige og muntlige uttrykksformer i ulike sjangere
- utforske og vurdere hvordan digitale medier påvirker og endrer språk og kommunikasjon

- dokumentere og vurdere egen utvikling i arbeid med utforskning av språk og tekst

Tekst og mening

- lese og presentere et utvalg selvvalgt skjønnlitteratur og sakprosa
- formidle egne opplevelser av film, teater og musikk og vurdere bruk av virkemidler
- formidle og kommentere medieoppslag fra selvvalgte medier og lage egne oppslag for ulike medier
- dokumentere og vurdere egen utvikling i arbeid med tekster

